

คู่มือแนวทาง

การขับเคลื่อน
กระบวนการแผนชุมชน

กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย

คำนำ

กระบวนการจัดทำแผนพัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชน เป็นกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของประชาชนในหมู่บ้านและชุมชน โดยเริ่มจากการกระตุ้นจิตสำนึกและความรับผิดชอบของประชาชน/ชุมชน ให้มีจิตสาธารณะ และร่วมกันคิด ร่วมกันจัดทา ร่วมกันเรียนรู้/วิเคราะห์ เพื่อให้รู้และเข้าใจตน โดยใช้กระบวนการชุมชน คือ การสำรวจข้อมูลปัญหาและศักยภาพของชุมชน การวิเคราะห์สาเหตุ/แนวทางแก้ไข แล้วกำหนดอนาคตและทิศทางการพัฒนาตนเอง/หมู่บ้านและชุมชน ออกมาเป็นกิจกรรม/โครงการที่จะแก้ไขปัญหาและตอบสนองความต้องการการพัฒนา ในลักษณะจากชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชน ซึ่งจะเป็นการสร้างความเข้มแข็งและพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนของชุมชน

กรมการพัฒนาชุมชน โดยสำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน จึงได้จัดทำเอกสารการขับเคลื่อนกระบวนการแผนชุมชน เพื่อให้เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน/ภาคีการพัฒนา ผู้นำชุมชน และผู้สนใจทั่วไป ได้ใช้ประกอบการขับเคลื่อนแผนชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ โดยรายละเอียดภายในเนื้อหา จะประกอบด้วย กระบวนการขั้นตอน การจัดทำแผนชุมชน ผลการดำเนินงาน การขับเคลื่อนแผนชุมชนที่กรมการพัฒนาชุมชนจะดำเนินการต่อไป

กรมการพัฒนาชุมชน

ธันวาคม ๒๕๕๓

สารบัญ

หน้าที่

บทนำ

กระบวนการจัดทำแผนชุมชน

การประเมินคุณภาพแผนชุมชน

ผลการดำเนินงาน

กระบวนการสนับสนุนการจัดทำแผนชุมชนเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน

กรมการพัฒนาชุมชนจะขับเคลื่อนการดำเนินงานต่อไปอย่างไร

บทนำ

ในยุคโลกาภิวัตน์ ปัญหาต่างๆ มีความสลับซับซ้อน และเปลี่ยนแปลงรวดเร็วยิ่งขึ้น การแก้ปัญหาจำเป็นต้องมีความรอบคอบ โดยคำนึงถึงผลกระทบอย่างรอบด้าน ต้องมีความรอบรู้ และต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากทุกฝ่าย จะต้องสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน ตั้งแต่กระบวนการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสรุปบทเรียน จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อทุกคนยอมรับซึ่งกันและกัน การรวมตัวของประชาชนที่หลากหลายทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิด องค์กรความรู้ และต่อเชื่อม ประสบการณ์อย่างกว้างขวาง เป็นการเสริมพลังซึ่งกันและกัน สร้างโอกาสให้ทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังต้องสร้างการบริหารจัดการร่วมกัน เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนฐานราก ให้ชุมชนท้องถิ่นมีสิทธิ หน้าที่ และบทบาทในการจัดการทรัพยากรสาธารณะมากขึ้น ทำให้ท้องถิ่นเข้มแข็ง เกิดการประสานงานงบประมาณระหว่างองค์กรต่างๆ ทั้งในแนวราบกับท้องถิ่น/หน่วยงานอื่นๆ และในแนวตั้งกับส่วนกลาง

กรมการพัฒนาชุมชน เป็นหน่วยงานหลักในการส่งเสริมการบริหารจัดการชุมชน โดยใช้กระบวนการแผนชุมชนเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการเรียนรู้ของคนในชุมชน การแก้ไขปัญหาของชุมชนด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน แผนชุมชนได้รับการนำไปใช้ประโยชน์จากส่วนท้องถิ่น ต้องเป็นแผนชุมชนที่ได้รับการรับรองมาตรฐานแก้ไขปัญหาของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน ภาศิการพัฒนา ผู้นำชุมชน และผู้อาศัยในชุมชนจึงต้องมีความรู้ความเข้าใจกระบวนการแผนชุมชนอย่างชัดเจน

แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชน

ชุมชน หมายความว่า กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ร่วมกัน โดยมีความรู้สึกผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จะโดยอาศัยหลักผูกพันในทางเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ศาสนาเดียวกันซึ่งทำให้บุคคลมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้น หรืออาศัยหลักความผูกพันหรือผลประโยชน์ทางเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรมร่วมกันโดยอาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่ทางภูมิศาสตร์เดียวกัน ตลอดจนการมีผลประโยชน์ในทางการบริการสังคมร่วมกัน

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดทำแผนชุมชน

การให้ชาวบ้านในหมู่บ้านและชุมชน จัดทำแผนชุมชนเพื่อพัฒนาหมู่บ้าน และชุมชนของตนเองมีแนวคิดหลักการและความเชื่อในหลาย ๆ ด้าน เช่น

๑. **แนวคิดจากปรัชญาพัฒนาชุมชน** ซึ่งเป็นสากลที่บอกว่าชาวบ้านมีศักยภาพ สามารถพัฒนาตนเองได้ถ้ามีโอกาส และการพัฒนาต้องเริ่มต้นที่ชาวบ้าน

๒. **แนวคิดจากหลักการพัฒนาชุมชน** คือ การมีส่วนร่วม การพึ่งตนเอง การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และการรับผิดชอบต่อชุมชนของตนเอง

๓. **แนวคิดในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง** คือการให้ชุมชนได้มีกระบวนการในการจัดการชุมชนมีการเรียนรู้ร่วมกันในกระบวนการชุมชน

๔. **แนวคิดในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง** คือการสร้างพลังชุมชน ใช้พลังชุมชน ในการพัฒนาชุมชน

๕. **แนวคิดที่ว่าไม่มีใครรู้ปัญหาชุมชนเท่าคนในชุมชน** ดังนั้น การแก้ปัญหาชุมชนจึงเริ่มจากชุมชน การให้การสนับสนุนของภาครัฐจะต้องเป็นลักษณะ Bottom-up ไม่ใช่ Top Down

ความหมายของแผนชุมชน

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้ให้ความหมายของแผนชุมชนว่า หมายถึง การกำหนดอนาคตและกิจกรรมการพัฒนาของชุมชน โดยเกิดขึ้นจากคนในชุมชนที่มีการรวมตัวกันจัดทำแผนขึ้นมา เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนหรือท้องถิ่นของตนเอง ให้เป็นไปตามที่ต้องการและสามารถแก้ปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่ คนในชุมชนมีส่วนร่วมคิด ร่วมกำหนด แนวทาง และทำกิจกรรมการพัฒนาร่วมกัน ยึดหลักการพึ่งตนเอง ลดการพึ่งพิงภายนอก คำนึงถึงศักยภาพ ทรัพยากร ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นเป็นหลัก จึงกล่าวได้ว่า แผนชุมชนเป็นของชุมชนดำเนินการโดยชุมชนและเพื่อประโยชน์ของชุมชนเอง ซึ่งแตกต่างจากแผนที่ภาครัฐจัดทำขึ้นเพื่อการจัดสรรงบประมาณเป็นหลัก

ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี ได้นำเสนอความหมายของแผนชุมชนว่า “เป็นกระบวนการวิเคราะห์วินิจฉัยปัญหา ว่าคืออะไร และจะทำอะไร คือการวิเคราะห์ทางเลือก เป็นกระบวนการทางปัญญาที่ทรงพลัง เมื่อวิเคราะห์แล้ว

นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงซึ่งจะนำไปสู่การแก้ปัญหา กระบวนการจัดทำแผนชุมชนเป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง (Interactive Learning interaction)”

ดร.ชนิษฐา กาญจนรังษิณนท์ ได้อธิบายความหมายของแผนชุมชนว่า “เป็นส่วนหนึ่งของระบบการบริหารจัดการชุมชน ที่แสดงถึงประสิทธิภาพของความร่วมมือและการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนของตนและชุมชน ที่สามารถบริหารจัดการกับการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ ชุมชนจะมีการดำเนินการใน ๖ เรื่อง คือ มีระบบข้อมูล มีแผนชุมชน มีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน มีการนำแผนไปปฏิบัติ มีทุนของชุมชน และมีองค์กรเข้มแข็งอย่างน้อย ๑ องค์กร

กรมการพัฒนาชุมชน ได้ให้คำจำกัดความของ แผนชุมชน ในคู่มือการจัดเก็บข้อมูล กชช.2 ค (ปี 2550- 2554) ไว้ว่าหมายถึง การกำหนดอนาคตและกิจกรรมพัฒนาของชุมชนโดยเกิดขึ้นจากคนในชุมชนที่มีการรวมตัวกันจัดทำแผนขึ้นมา เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนหรือท้องถิ่นของ ตนเองให้เป็นไปตามที่ต้องการ และสามารถแก้ปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่ร่วมกัน โดยคนในชุมชนมีส่วนร่วม ร่วมคิด ร่วมกำหนดแนวทางและทำกิจกรรมการพัฒนาร่วมกัน โดยยึดหลักการพึ่งตนเองลดการพึ่งพิง ภายนอก ด้วยการคำนึงถึงศักยภาพ ทรัพยากร ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น เป็นหลัก

ตามที่กล่าวมาข้างต้น ได้มีผู้ให้ความหมายของแผนชุมชนไว้หลากหลาย และสามารถสรุปความหมายของแผนชุมชนโดยรวมได้ว่า หมายถึง **แผน** ที่คนในชุมชนมีส่วนร่วมคิดร่วมทำตั้งแต่ต้น เพื่อแก้ไขปัญหาชุมชนของตนเอง และทุกคนในชุมชนร่วมรับประโยชน์ที่เกิดขึ้น

กระบวนการจัดทำแผนชุมชน

ก่อนอื่นควรเข้าใจถึงวัตถุประสงค์หลักๆ ของการจัดทำแผนชุมชนก่อน คือ

๒ เพื่อให้ชาวบ้านซึ่งเป็นเจ้าของชุมชน กำหนดอนาคตของชุมชนตนเอง

๒ เพื่อให้เกิดกระบวนการในการจัดการชุมชน มีการเรียนรู้ร่วมกัน เพิ่มคุณค่าทางสังคม และทุนทางเศรษฐกิจ เพื่อนำไปสู่การวางแผนพัฒนาและแก้ไขปัญหาและชุมชน

๒ เพื่อให้ชุมชนได้มีเป้าหมาย แนวทางที่ชัดเจนในการพัฒนาให้คน

ในชุมชนอยู่ดีมีสุขในทุกบ้าน

ป เพื่อให้ชุมชนได้มีแผนรองรับการสนับสนุนจากภายนอกได้อย่างครอบคลุมสมบูรณ์ ในการส่งเสริมกระบวนการแผนชุมชนที่ผ่านมา กรมการพัฒนาชุมชน ได้กำหนดขั้นตอนการจัดทำแผนชุมชนไว้ ๕ ขั้นตอน (หนังสือระเบียบวาระชุมชน : กรมการพัฒนาชุมชน ปี ๒๕๕๑) ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ เตรียมความพร้อมชุมชน โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือ ผู้นำชุมชน ผู้แทนคุ้มบ้าน อบต. ผู้แทนกลุ่ม/องค์กรชุมชน

วัตถุประสงค์ เพื่อให้

๑. ทีมงานระดับชุมชนมีความพร้อมและมีแนวทางในการจัดกระบวนการแผนชุมชน

๒. ผู้นำชุมชนตระหนักถึงความสำคัญและสามารถระบุความจำเป็นในการจัดกระบวนการแผนชุมชน

๓. ผู้นำชุมชนกำหนดแผนปฏิบัติการและยอมรับพร้อมมีส่วนร่วมในกระบวนการแผนชุมชนประเด็นการเรียนรู้

๔. เป้าหมายของการทำงานเพื่อชุมชนและความสำคัญของประชาชนทุกคนในการทำงานเพื่อชุมชน

๕. สถานการณ์ของชุมชน

๖. สถานการณ์การทำงานจากภาครัฐ ได้แก่ การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๐

๗. แนวคิดการจัดกระบวนการแผนชุมชน

ขั้นตอนที่ ๒ การวิเคราะห์ข้อมูลเรียนรู้ตนเองและชุมชน กลุ่มเป้าหมายคือ ผู้นำชุมชน ผู้แทนคุ้มบ้าน อบต. ผู้แทนกลุ่ม/องค์กรชุมชน ตัวแทนครัวเรือนประชาชนในชุมชน

วัตถุประสงค์ เพื่อให้

๑. ชุมชนได้เรียนรู้ข้อมูลตนเอง ด้วยการวิเคราะห์ข้อมูล แยกแยะทุนทางสังคมและสภาพปัญหา

๒. ชุมชนได้วิเคราะห์สาเหตุปัญหาและจัดลำดับความต้องการของชุมชน

๓. ชุมชนแยกแยะศักยภาพที่มีอยู่และสภาพปัญหาที่เป็นแนวโน้มกำลังเกิดขึ้นกับชุมชน

ขั้นตอนที่ ๓ การกำหนดเป้าหมายและทิศทางการพัฒนา

กลุ่มเป้าหมาย ผู้แทนคุ้มบ้าน อบต. ผู้แทนกลุ่ม/องค์กรชุมชน ประชาชนในชุมชน

วัตถุประสงค์ เพื่อให้ชุมชนกำหนดเป้าหมายว่าจะพัฒนาไปเป็นชุมชนแบบไหนในอนาคตพร้อมทั้งกำหนดทิศทางและแนวทางการพัฒนาตามศักยภาพของชุมชน

ขั้นตอนที่ ๔ การกำหนดแผนงานโครงการพัฒนาชุมชน

กลุ่มเป้าหมาย ผู้นำชุมชน ผู้แทนคุ้มบ้าน อบต. ผู้แทนกลุ่ม/องค์กรชุมชน ประชาชนในชุมชน

วัตถุประสงค์ เพื่อให้ชุมชนมีแนวทางในการพัฒนาชุมชน สู่การเป็นชุมชนที่ปรารถนา

ขั้นตอนที่ ๕ การปฏิบัติตามแผนชุมชน

กลุ่มเป้าหมาย คณะกรรมการบริหารชุมชน อบต. หน่วยงานสนับสนุนการพัฒนาในพื้นที่

วัตถุประสงค์ เพื่อให้เกิดการปฏิบัติตามแผนชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

การจัดทำแผนชุมชน ๕ ขั้นตอน ดังกล่าวข้างต้นเป็นแนวทางที่กรมการพัฒนาชุมชนได้ศึกษาค้นคว้าจากกรณีศึกษาแผนชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการส่งเสริมกระบวนการแผนชุมชน อาจปรับให้เข้ากับบริบทล้อมรอบหรือภูมิสังคมแต่ละพื้นที่ได้ตามความเหมาะสม โดยคำนึงถึงประโยชน์ที่ประชาชนจะได้รับจากการดำเนินงานนั้นๆ สรุปสั้นๆ ได้ว่า

- ☞ ปัจจุบัน เราอยู่จุดไหน.....วิเคราะห์ SWOT
- ☞ เราต้องการไปสู่จุดไหน.....กำหนดวิสัยทัศน์ ตำแหน่ง ทิศทาง
- ☞ เราจะไปสู่จุดนั้นได้อย่างไร.....แนวทางแก้ไข แผนยุทธศาสตร์
- ☞ เราจะต้องทำอะไรเพื่อไปถึงจุดนั้น...แปลงแผนยุทธศาสตร์สู่กิจกรรม/โครงการ
- ☞ ลงมือทำ ยื่นขอรับการสนับสนุนต่อหน่วยงาน และติดตามประเมินผล

การประเมินคุณภาพแผนชุมชน

กรมการพัฒนาชุมชน ได้ส่งเสริมให้แผนชุมชนมีการประเมินคุณภาพ มาตั้งแต่ปี ๒๕๔๘ และได้จัดทำระบบฐานข้อมูลการประเมินคุณภาพแผนชุมชน โดยให้จังหวัดเป็นผู้บันทึกข้อมูลผลการประเมินคุณภาพ เมื่อพื้นที่มีการปรับปรุงแผน ผ่านทางระบบเว็บไซต์ศูนย์ข้อมูลกลาง www/ccdd.go.th ซึ่งเป็นระบบออนไลน์ เรียลไทม์ กรมฯ ได้กำหนดตัวชี้วัดและเกณฑ์จำนวน ๖ ตัวชี้วัด ดังนี้

๑) ใช้ข้อมูลพื้นฐาน จปฐ. กชช. ๒ค และหรือข้อมูล บัญชีรับ-จ่าย คราวเรือน ร่วมในการวิเคราะห์และจัดทำแผนชุมชนร้อยละ ๗๐ ขึ้นไป

๒) ตัวแทนครัวเรือนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนมากกว่าร้อยละ ๗๐ ของครัวเรือนทั้งหมด

๓) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชนตั้งแต่ต้น

๔) มีแผนชุมชนฯ เป็นลายลักษณ์อักษร

๕) มีกระบวนการชุมชนตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีแผนงาน/โครงการสอดคล้องกับยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุข

๖) มีกิจกรรมพึ่งตนเอง (ทำเอง) อย่างน้อยร้อยละ ๓๐ ของกิจกรรมในแผนชุมชน และมีการนำไปปฏิบัติได้จริงร้อยละ ๓๐ ของกิจกรรมพึ่งตนเอง

คุณภาพแผน

- คุณภาพแผนระดับดีมาก A ผ่านตัวชี้วัด ๖ ใน ๖
- คุณภาพแผนระดับดี B ผ่านตัวชี้วัด ๕ ใน ๖
- คุณภาพแผนระดับพอใช้ C ผ่านตัวชี้วัด ๔ ใน ๖

การประเมินคุณภาพแผนชุมชนในปีปัจจุบัน

ผลการประเมินคุณภาพแผนชุมชน ณ วันที่ ๓๐ เดือนธันวาคม ๒๕๕๓ สรุปได้ดังนี้

- แผนชุมชนคุณภาพระดับดีมาก (A) จำนวน ๕๔,๑๑๒ แผน/หมู่บ้าน
- แผนชุมชนคุณภาพระดับดี (B) จำนวน ๑๖,๓๓๖ แผน/หมู่บ้าน
- แผนชุมชนคุณภาพระดับพอใช้ (C) จำนวน ๒,๔๕๒ แผน/หมู่บ้าน

ในส่วนการใช้ประโยชน์จากแผนชุมชน ในปี ๒๕๕๒ ชุมชนมีการนำแผนชุมชนไปใช้ประโยชน์ (ชุมชนมีการนำแผนชุมชนไปใช้ประโยชน์ หมายถึง ชุมชนที่มี

การดำเนินงานตามกิจกรรมที่ปรากฏในแผนชุมชนอย่างน้อยร้อยละ ๓๐ ของกิจกรรมในแผนชุมชน) ร้อยละ ๗๐.๔๘ คิดเป็น ๔๘,๗๐๙ แผน (จากจำนวนแผนชุมชนทั้งหมด ๖๙,๑๑๐ แผน)

ผลการดำเนินงาน : จากอดีต-สู่ปัจจุบัน

“การทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ไม่สามารถทำได้โดยการสร้างจากบุคคลภายนอกชุมชน หรือทำโดยการสอน การฝึกอบรม ชุมชนที่เข้มแข็งจะมีกระบวนการในการจัดการของชุมชน มีการเรียนรู้ร่วมกัน มีกิจกรรมเพิ่มคุณค่าทุนทางสังคมและเศรษฐกิจของคนในชุมชน ภายใต้ระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน เป็นเครือข่ายชุมชน และมีการขยายพันธมิตรออกไปนอกชุมชนในลักษณะสร้างความสัมพันธ์” ดังนั้น ทุกชุมชนจึงต้องร่วมกัน สร้างพลังชุมชน และใช้พลังชุมชน ในการพัฒนาชุมชน

กรมการพัฒนาชุมชน ส่งเสริมให้หมู่บ้านใช้แผนชุมชนเป็นเครื่องมือเสริมสร้างขีดความสามารถของชุมชนในการแก้ไขปัญหาของชุมชนด้วยตนเอง บนพื้นฐานของข้อมูล การคิดการตัดสินใจ และลงมือกระทำของคนในชุมชน และได้จัดสรรงบประมาณให้จังหวัดดำเนินการส่งเสริมกระบวนการแผนชุมชนในหมู่บ้านมาโดยตลอด โดยมีเป้าหมายให้ทุกหมู่บ้านมีแผนชุมชน และใช้แผนชุมชนเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาความยากจน และวางรากฐานวิถีชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในหมู่บ้าน โดย กรมการพัฒนาชุมชนดำเนินการส่งเสริมกระบวนการแผนชุมชนมาตั้งแต่ปี ๒๕๔๖ ดังนี้

- ปี ๒๕๔๖ ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและภาคีการพัฒนา ๕ หน่วยงาน (กรมส่งเสริมการเกษตร กรมสนับสนุนการบริการสุขภาพ กรมการศึกษานอกโรงเรียน และกองบัญชาการทหารสูงสุด) โดยรับผิดชอบการประสานการดำเนินงานในพื้นที่ ๑๔ จังหวัด

- ปี ๒๕๔๗ กรมฯ ได้จัดสรรงบประมาณให้จังหวัดดำเนินงานกิจกรรมสนับสนุนการจัดทำแผนชุมชนเพื่อแก้ปัญหาคความยากจน จำนวนเงิน ๒๒ ล้านบาท ดำเนินการในระดับตำบล

- ปี ๒๕๔๘ กรมฯ จัดสรรงบประมาณให้จังหวัดดำเนินงานส่งเสริมเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อการจัดทำแผนชุมชน เพื่อให้หมู่บ้านที่ยังไม่สามารถจัดทำแผนชุมชนได้ทบทวนกระบวนการจัดทำแผนชุมชนของตนเองและเรียนรู้จากหมู่บ้าน

ที่สามารถจัดทำแผนชุมชนได้ และกิจกรรมเจรจาภาคีการพัฒนาเพื่อสนับสนุนแผนชุมชน เพื่อผลักดันให้เกิดการสนับสนุนกิจกรรมตามแผนชุมชนที่หมู่บ้านต่างๆ จัดทำขึ้น นอกจากนี้ยังได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ให้พัฒนาระบบฐานข้อมูลแผนชุมชนของกรมฯ เพื่อสนับสนุนดำเนินงานโครงการนำร่องบูรณาการการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ (๑๒ จังหวัด) และการขยายผลของโครงการต่อไปในอนาคต โดยติดตั้งไว้ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและผู้สนใจเข้าใช้ประโยชน์ได้ทางเว็บไซต์ (www.cdd.go.th/) เมนู ศูนย์ข้อมูลกลาง

- ปี ๒๕๔๙ กรมฯ จัดสรรงบประมาณให้จังหวัดดำเนินงานกิจกรรมพัฒนาศักยภาพแกนนำชุมชนในการสร้างกลยุทธ์การบริหารจัดการแก้ไขปัญหาความยากจน และงบประมาณสำหรับจัดกระบวนการเพื่อปรับแผนชุมชนโดยเป็นงบประมาณส่วนหนึ่งของโครงการปฏิบัติการแก้จนแบบเข้าถึงทุกครัวเรือน (ปี ๒๕๔๙)

- ปี ๒๕๕๐ กรมฯ จัดสรรงบประมาณให้จังหวัดสร้างการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยเป็นงบประมาณส่วนหนึ่งของโครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข”

- ปี ๒๕๕๑ กรมฯ จัดสรรงบประมาณให้จังหวัดดำเนินกิจกรรมเพิ่มประสิทธิภาพแผนชุมชน งบประมาณ ๑๗๔ ล้านบาท

- ปี ๒๕๕๒ กรมฯ จัดสรรงบประมาณให้จังหวัดดำเนินการเพื่อพัฒนาแผนชุมชน งบประมาณ ๓๙.๐๒๕๐ ล้านบาท

- ปี ๒๕๕๓ กรมฯ จัดสรรงบประมาณให้จังหวัดดำเนินการเพื่อพัฒนาแผนชุมชน งบประมาณ ๓๘.๑๖๔๒ ล้านบาท

- และในปี ๒๕๕๔ กรมฯ จัดสรรงบประมาณให้จังหวัดดำเนินการเพื่อพัฒนาแผนชุมชน งบประมาณ ๓๔.๘๕๐๕ ล้านบาท

กระบวนการสนับสนุนการจัดทำแผนชุมชนเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน/ภาคีการพัฒนา

กระบวนการจัดทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม ควรมีขั้นตอนการปฏิบัติดังนี้

๑. การเตรียมวิทยากรกระบวนการ

๒. การเตรียมชุมชนในการจัดทำแผนชุมชน
๓. การประเมินศักยภาพของชุมชน
๔. การกำหนดวิสัยทัศน์ แนวทางและจุดมุ่งหมายในการพัฒนาชุมชน
๕. การกำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชุมชน
๖. การกำหนดแผนงาน โครงการ กิจกรรมการพัฒนาชุมชน
๗. การเปิดเวทีประชาพิจารณ์แผนชุมชน

๑. การเตรียมวิทยากรกระบวนการ

วัตถุประสงค์ เพื่อเตรียมวิทยากรกระบวนการ และจัดทำแผนการดำเนินงานเพื่อให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย เกิดประสิทธิภาพและประสบผลสำเร็จ

แนวทางดำเนินงาน

๑.๑ เตรียมทีมวิทยากรกระบวนการ โดยค้นหาบุคคลที่อยู่ในพื้นที่เป้าหมาย จากหลากหลายหน่วยงาน /องค์กร/เครือข่าย โดยจะต้องเป็นผู้มีความรู้ความสามารถและเข้าใจในกระบวนการจัดทำแผนชุมชน เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการเป็นวิทยากรแผนชุมชน รู้เทคนิคการจัดเวทีกระบวนการจัดทำแผนชุมชน

๑.๒ ออกแบบการเปิดเวทีในแต่ละขั้นตอน ด้วยการกำหนดวัตถุประสงค์ เนื้อหา ขั้นตอน กระบวนการและเทคนิคที่ใช้ รวมทั้งวิทยากรหลัก และวิทยากรผู้ช่วย

๑.๓ ซักซ้อมแนวคิด กระบวนการ เทคนิค วิธีการ ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับวิทยากรกระบวนการแผนชุมชน

๑.๔ เตรียมประเด็นการพูดคุยในเวที เช่น แนวคิดของแผนชุมชน เนื้อหาของการจัดทำแผนชุมชน เตรียมข้อมูลทั่วไปของชุมชนล่วงหน้า เช่น ข้อมูลสภาพของพื้นที่ของชุมชน อาณาเขตของชุมชน ประชากรและครัวเรือน การประกอบอาชีพ รวมทั้งประเด็นปัญหาที่สำคัญๆ ของชุมชนนั้นๆ

๑.๕ เตรียมพื้นที่ เช่น เตรียมคน เตรียมสถานที่ที่มีความพร้อมสำหรับการจัดเวทีเตรียมอุปกรณ์และสื่อที่ใช้ในการจัดทำเวที

บทบาท-หน้าที่สำคัญของผู้ที่จะเป็นวิทยากรกระบวนการจัดทำแผนชุมชน ควรมีดังนี้

บทบาท - หน้าที่	เหตุผล
1. ดำเนินการประชุมแบบมีส่วนร่วม	1. เพื่อให้ทุกคนมีความรู้สึกมีส่วนร่วมถึงความเป็นเจ้าของ
2. กระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางความคิด	2. เพื่อสร้างความเข้าใจในเนื้อหา สามารถตรวจสอบความคิดของทุกคนว่ามีความชัดเจนมากน้อยเพียงใด
3. เป็นผู้เปิดประเด็น-จับประเด็น-สรุปประเด็น	3. เพื่อการพูดคุยจะได้มีประสิทธิภาพ การตั้งหัวข้อหรือประเด็นจะต้องเข้าใจง่าย ไม่เสียเวลาตีโจทย์ สามารถจับเอาประเด็นเนื้อหาที่สำคัญของการระดมความคิด พร้อมทั้งสรุปเนื้อหาให้ตรงและเกิดการเชื่อมโยง
4. พี่เลี้ยง-ที่ปรึกษา	4. เมื่อสมาชิกมีความงุนงง สงสัย ผู้เป็นวิทยากรต้องอธิบายคลายความสับสนได้ นั่นก็หมายความว่าต้องทำการบ้านหรือเตรียมข้อมูลมาเป็นอย่างดี
5. เชื่อมประสานได้ทุกกลุ่ม	5. เมื่อมีความแตกต่างกันในทางความคิด หรือการแบ่งแยกเป็นกลุ่มเป็นฝ่าย วิทยากรที่ดีจะต้องเชื่อมประสานความคิด เพื่อนำไปสู่การทำงานร่วมมือกันอย่างมีพลัง
6. ควบคุมเวลาและสถานการณ์	6. เมื่อการพูดคุยหรือการประชุมเริ่มต้นพูดเรื่องเก่าซ้ำซาก วิทยากรจะต้องคอยสังเกต และเตือนผู้เข้าร่วมว่าระยะเวลากับเนื้อหาให้เกิดความสมดุลย์
7. สร้างบรรยากาศ	7. ปัจจัยที่จะทำให้แผนนั้นสำเร็จ คือบรรยากาศต้องเป็นกันเอง มีความเสมอภาค ให้เกียรติ ให้โอกาสซึ่งกันและกัน

ผลที่ได้รับ ได้ที่มหาวิทยาลัยกระบวนกรแผนชุมชน ที่ประกอบด้วยบุคลากรจากหลากหลายหน่วยงานรวมทั้งผู้นำชุมชน ซึ่งมีทักษะและประสบการณ์จัดทำแผนชุมชนที่อยู่ใกล้ชิดกับพื้นที่เป้าหมาย (ตำบล/อำเภอ)

๒. การเตรียมชุมชนในการจัดทำแผนชุมชน

วัตถุประสงค์ เป็นการเตรียมความพร้อมให้กับประชาชน กลุ่มแกนนำชุมชน องค์กรชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่ ให้มีความเข้าใจในแนวความคิด กระบวนทัศน์ และกระบวนการจัดทำ แผนชุมชน บทบาทความรับผิดชอบของฝ่ายต่างๆ ตลอดจนการสร้างความรู้สึกร่วมกันและการค้นหาบุคคลที่อาสามาเป็นกลุ่มแกนในการดำเนินงาน

แนวทางดำเนินงาน

๒.๑ จัดเวทีชี้แจงให้ประชาชน กลุ่มแกนนำชุมชน องค์กรชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีความเข้าใจแนวความคิด กระบวนทัศน์ และแนวทางการจัดทำแผนชุมชนแบบองค์รวมโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ที่มุ่งสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน ที่เน้นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของทุกฝ่ายและมีการกระทำร่วมกัน

๒.๒ ค้นหา กำหนดตัวบุคคล กลุ่มอาสาสมัครที่จะเป็นผู้นำหรือแกนในการผลักดันดำเนินการต่าง ๆ ตามกระบวนการจัดทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนาต่างๆ โดยเน้นความสมัครใจและให้ชุมชนเป็นผู้เสนอแนะ

๒.๓ การจัดเวทีทำได้ทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น การเปิดเวทีอย่างเป็นทางการ การพูดคุยภายหลังการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา การพูดคุยในร้านกาแฟ และการพูดคุยในกิจกรรมร่วมต่างๆ ของชุมชน

๒.๔ ควรให้เวลากับชุมชนในการทำความเข้าใจ ดังนั้นการจัดเวทีทำความเข้าใจและกระตุ้นสำนึกของชุมชน จึงมักจะต้องทำหลายครั้ง และหลายรูปแบบตามที่มีโอกาส

ผลที่ได้รับ ประชาชน กลุ่มแกนนำชุมชน องค์กรชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีความเข้าใจและมีแนวคิดตามกระบวนทัศน์ใหม่ พร้อมทั้งจะเข้าร่วมในกระบวนการจัดทำแผนชุมชนและการพัฒนาของชุมชน และมีกลุ่มแกนอาสาเข้าร่วมในกระบวนการ

๓. การประเมินศักยภาพของชุมชน

วัตถุประสงค์ เพื่อประเมินศักยภาพในการพัฒนาของชุมชน (หมู่บ้าน ตำบล) ในแง่ของโอกาส ภัยคุกคาม จุดแข็ง และข้อจำกัดในการพัฒนาของชุมชน เพื่อที่จะกำหนดปัญหาสำคัญของชุมชนทางเลือก การพัฒนาของชุมชนรวมทั้งทุนทางสังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของชุมชน

แนวทางดำเนินงาน

๓.๑ จัดเวทีชี้แจงให้ประชาชนกลุ่มแกนนำชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีความเข้าใจในการประเมินศักยภาพของชุมชน

๓.๒ กำหนดแนวทางและขั้นตอนในการดำเนินงานและทำความเข้าใจร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

๓.๓ กำหนดประเด็นของข้อมูลที่จะทำการศึกษา ซึ่งมีประเด็นที่สำคัญ ได้แก่ ประวัตินุ่บ้านหรือชุมชน ทรัพยากรที่มีอยู่ทั้งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ที่ดิน ที่ทำกิน ป่าไม้ แม่น้ำ ฯลฯ ทรัพยากรที่คนสร้าง เช่น โรงเรียน โบสถ์ ศาลา หอกระจายข่าว ฯลฯ และทรัพยากรบุคคล เช่น ผู้รู้หรือปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ประกอบพิธีกรรม ผู้เชี่ยวชาญด้านการอาชีพ ผู้นำตามธรรมชาติอื่น ๆ ผู้นำทางการรวมถึงกลุ่มองค์กรต่าง ๆ จาริตประเพณี วัฒนธรรม เศรษฐกิจชุมชน เช่น กลุ่มอาชีพต่างๆ กองทุนชุมชน รายรับ-รายจ่าย หนี้สิน คนยากจน ผู้ด้อยโอกาส สวัสดิการชุมชน รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ สถานการณ์ของชุมชนในปัจจุบัน เช่น ภัยคุกคาม จุดแข็ง ข้อจำกัด และปัญหา

๓.๔ รวบรวมข้อมูลตามประเด็นที่กำหนด โดยอาจแบ่งเป็นกลุ่มๆ ทำการเก็บข้อมูลจากแหล่งต่างๆ เช่น ข้อมูลที่มีอยู่แล้ว (ข้อมูล กชช.2 ค / จปฐ.) บันทึก รายงานของหน่วยงานต่างๆ การสอบถามจากผู้รู้ การประชุมกลุ่มย่อย แล้วจึงนำมา รวมกัน ช่วยกันตรวจสอบ ปรับปรุงให้สมบูรณ์

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการนำข้อมูลที่ได้อมาแยกแยะและหาความสัมพันธ์ในมิติต่างๆ และนำไปสู่ข้อสรุปเกี่ยวกับ ปัญหา จุดอ่อน ข้อจำกัด ความเข้มแข็ง และศักยภาพของชุมชน ซึ่งสามารถบันทึกในรูปของแผนที่การตั้งถิ่นฐานของชุมชน พร้อมแสดงแหล่งทรัพยากรต่างๆ แผนผังความสัมพันธ์ขององค์กร สถาบันต่างๆ เป็นต้น ซึ่งข้อมูลเหล่านี้ จะเป็นพื้นฐานสำคัญในกระบวนการทำงานขั้นต่อไป

๓.๖ ข้อมูลในเชิงศักยภาพของการพัฒนาและแนวโน้มของสภาพแวดล้อมต่างๆ ประชาชน กลุ่มแกนนำ องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความเข้าใจสภาพที่แท้จริงของชุมชนทั้งในแง่ปัญหา ข้อจำกัดและศักยภาพ

๓.๗ ประชาชน องค์กรชุมชนและกลุ่มแกนนำต่างๆ เกิดความตระหนักและสำนึกร่วมในการที่จะช่วยแก้ไขปัญหาของชุมชน และมีความเชื่อมั่นในศักยภาพที่ชุมชนมีอยู่

๓.๘ เป็นการเริ่มกระตุ้นให้ประชาชน กลุ่มองค์กรชุมชน และที่เกี่ยวข้องต่างๆ ได้คิดถึงชุมชน และเห็นความสัมพันธ์ของตัวเอง ครอบครัว กลุ่ม กับชุมชน ในแง่มุมต่างๆ มากขึ้น มากกว่าที่จะคิดถึงแต่เรื่องราวของตนเอง ครอบครัว หรือกลุ่มที่ตัวเองสังกัดเท่านั้น อันจะนำไปสู่การเกิดความตระหนักและสำนึกร่วมในการพัฒนาของชุมชนต่อไป

๔. การกำหนดวิสัยทัศน์ แนวทางและจุดมุ่งหมายในการพัฒนาชุมชน

วัตถุประสงค์ เป็นการระดมพลัง ความผูกพัน ความเอื้ออาทร และความรักที่ประชาชนและครอบครัว มีต่อกันและกัน และต่อพื้นที่ชุมชน หมู่บ้าน ตำบล มาสร้าง/กำหนดความมุ่งหวังในการพัฒนาของชุมชน

แนวทางดำเนินงาน โดยการจัดเวทีร่วมกับเจ้าหน้าที่รับผิดชอบในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น เพื่อนำผลการวิเคราะห์ศักยภาพชุมชนและปัญหาผสมผสานกับความคิดสร้างสรรค์ (Creative thinking) รวมทั้งกรอบสถานการณ์ภายนอก เพื่อให้ช่วยกันกำหนดเป็น

๔.๑ วิสัยทัศน์การพัฒนาชุมชน

๔.๒ แนวทางในการพัฒนาของแต่ละชุมชน

๔.๓ จุดมุ่งหมายในการพัฒนาที่เป็นรูปธรรม

๔.๔ ชุมชนมีวิสัยทัศน์การพัฒนา โดยมีกรอบแนวทาง และจุดมุ่งหมายการพัฒนาที่ชัดเจนของชุมชน ที่ให้ทุกฝ่ายยึดมั่นร่วมกัน

๔.๕ ประชาชน องค์กรชุมชน กลุ่มแกนนำ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน มีจุดมุ่งหมายการพัฒนาของชุมชนร่วมกัน

๕. การกำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชุมชน

วัตถุประสงค์ เพื่อให้การพัฒนาของชุมชนเป็นไปตามวิสัยทัศน์ และบรรลุตามจุดมุ่งหมายของการพัฒนาชุมชนจะต้องกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาที่เหมาะสมกับศักยภาพ ชีตความสามารถ และ ความพร้อมของชุมชน โดยกลยุทธ์การพัฒนายจะเป็นตัวเชื่อมระหว่างวิสัยทัศน์ และจุดมุ่งหมายการพัฒนากับการกำหนดกิจกรรมการพัฒนา ในแง่ของการกำหนดขอบเขตและลักษณะของการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ของการพัฒนา

แนวทางดำเนินงาน ระดมความคิดเห็นมีแนวทางการดำเนินงานอย่างไรบ้างที่จะนำไปสู่ การบรรลุวิสัยทัศน์ และจุดมุ่งหมายการพัฒนาชุมชน โดยพิจารณาความเป็นไปได้ของทางเลือกต่อไปนี้

๕.๑ มีแนวทางใดบ้างที่ชุมชนสามารถดำเนินการเองได้ตามศักยภาพที่ชุมชนมีอยู่

๕.๒ มีแนวทางใดบ้างที่มีปัจจัยหรือการสนับสนุนจากภายนอกเอื้ออำนวย และสนับสนุนให้ชุมชนทำได้ตามศักยภาพของชุมชนที่มีอยู่

๕.๓ มีแนวทางใดบ้างที่ชุมชนจะต้องการดำเนินการ แต่ชุมชนยังไม่พร้อมหรือมีข้อจำกัด จะมีทางเสริมความพร้อม หรือลดข้อจำกัดของชุมชนได้หรือไม่ และจะต้องทำอะไร

ผลที่ได้รับ ชุมชนมีกลยุทธ์การพัฒนาที่เหมาะสม ชัดเจน สำหรับใช้ในการวางกรอบทางเลือกดำเนินโครงการ กิจกรรมต่าง ๆ

๖. การกำหนดแผนงาน โครงการ กิจกรรมการพัฒนาชุมชน

วัตถุประสงค์ เป็นการร่วมกันกำหนดแผนงาน โครงการ กิจกรรมที่เหมาะสม เป็นไปได้และสอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและกลยุทธ์ที่วางไว้ เพื่อสานต่อ เสริมสร้าง สิ่งที่ชุมชนทำได้ดีอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น หรือเพื่อบรรเทาข้อจำกัดและแก้ไขปัญหในด้านต่าง ๆ ของชุมชน

แนวทางดำเนินงาน

๖.๑ ตรวจสอบว่ามีกิจกรรม โครงการอะไรบ้างที่คน ครอบครัวและองค์กรชุมชนทำอยู่และเป็นประโยชน์ นำไปสู่การบรรลุวิสัยทัศน์และเป้าหมายการพัฒนาชุมชน และสอดคล้องกับกลยุทธ์การพัฒนาของชุมชน ก็ให้เลือกไว้

๖.๒ พิจารณากิจกรรม โครงการว่ามีเพียงพอที่จะแก้ไข้ปัญหาของชุมชน หรือบรรลุวิสัยทัศน์และจุดมุ่งหมายของการพัฒนาชุมชนหรือไม่ ยังมีกิจกรรม โครงการใดอีกหรือไม่ที่ควรทำเพื่อช่วยแก้ไข้ปัญหาของชุมชน โดยกิจกรรมที่จะทำเพิ่มเติมนั้นควรจะสอดคล้องกับศักยภาพของชุมชน หรือเป็นไปเพื่อมุ่งแก้ไข้จุดอ่อน และข้อจำกัดในการพัฒนาชุมชน

๖.๓ แยกกิจกรรมออกเป็นสามกลุ่ม คือ

(๑) กิจกรรมที่ครอบครัว กลุ่มองค์กรในชุมชน สามารถดำเนินการได้ด้วยตนเอง : กำหนดเป็นกิจกรรมที่ชุมชนทำเอง

(๒) กิจกรรมที่ชุมชนไม่สามารถดำเนินการได้เอง แต่สามารถได้รับการสนับสนุนจาก อบต. : กำหนดขอรับการสนับสนุนจาก อบต.

(๓) กิจกรรมที่ชุมชน และ อบต. ไม่สามารถดำเนินการได้ด้วยตนเอง ทั้งหมด หรือบางส่วน : กำหนดเสนอขอรับการสนับสนุนจากอำเภอ จังหวัด ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือองค์กรเอกชน

๖.๔ พิจารณาจัดลำดับความสำคัญของกิจกรรมให้ชัดเจน

ผลที่ได้รับ มีรายการกิจกรรม เพื่อการพัฒนาแบบองค์รวมของชุมชน เป็นแผนชุมชน

๗. การจัดเวทีประชาพิจารณ์แผนชุมชน

วัตถุประสงค์ เพื่อให้ประชาชนทั้งชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานภาครัฐ ได้มาร่วมกันพิจารณาความเหมาะสม และความเป็นไปได้ของการนำไปสู่การปฏิบัติ รวมทั้งให้ความเห็นชอบ และร่วมมือกันส่งเสริมสนับสนุนแผนงาน โครงการ หรือกิจกรรมในแผนชุมชน

แนวทางดำเนินงาน เปิดเวทีเพื่อให้ชุมชน และหน่วยงานสนับสนุนที่ไม่ได้มาร่วมเวทีจัดทำแผนชุมชนตั้งแต่ต้น ได้มาร่วมในการแสดงความคิดเห็น ให้ข้อเสนอแนะ หรือเพิ่มเติมข้อมูลต่างๆ เพื่อให้แผนชุมชนที่ได้จัดทำขึ้นเป็นแผนชุมชนที่สมบูรณ์ และเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย และนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง

ผลที่ได้รับ ได้แผนชุมชนที่ชุมชนใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนของตนเอง และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งหน่วยงานราชการใช้เป็นข้อมูลในการสนับสนุนต่อไป

กรมการพัฒนาชุมชนกับการขับเคลื่อนกระบวนการแผนชุมชน

แผนชุมชน เป็นการสะท้อนปัญหา ความต้องการของชุมชนจากล่างขึ้นสู่บน (จากหมู่บ้านสู่ตำบลอำเภอ จังหวัด และประเทศ) หรือเป็นลักษณะ Bottom Up โดยการศึกษาข้อมูลความเป็นจริง รู้ว่าปัญหาคืออะไร โอกาสคืออะไร ศักยภาพคืออะไร แล้วพัฒนาช่วยกันคิดช่วยกันทำ ทำไปแล้วก็ศึกษาเรียนรู้จากสิ่งที่ทำ หรือไปศึกษาเรียนรู้จากที่ชุมชนอื่นทำ คนในชุมชนต้องร่วมด้วยช่วยกันดู มีข้อติดขัดอย่างไรบ้าง ช่วยกันดูแผนของคนทั้งหมู่บ้าน ร่วมกันคิด ร่วมกันทำเกิดความเข้าใจ สามารถขับเคลื่อนงานการแก้ปัญหาด้านต่างๆ ได้ อีกทั้งทำให้มีเวลาพูดคุยกันมากขึ้น การเรียนรู้ของชุมชนมีมากขึ้นที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต และความผูกพันของคนในชุมชน เช่นนี้แนวโน้มจะไปในทางที่ยั่งยืน ยั่งยืนหมายถึงว่าพัฒนาไปแล้วเกิดผลที่ดีขึ้น ดีขึ้นโดยไม่สะดุด

แผนชุมชนจึงมีส่วนสำคัญ ทำให้

๑. เกิดการรู้ตัวเอง แทนที่ชาวบ้านจะทำตามหน่วยงานอย่างเดียว แต่กลับตั้งสติ ได้เริ่มคิด เริ่มจัดการข้อมูลและดูปัญหา ดูแนวทางการพัฒนา นำมาสู่การเริ่มจัดการทุกอย่างด้วยตนเอง

๒. มีข้อมูล รับรู้ข้อมูล รู้ว่าทำเรื่องนี้ไปทำไม นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอะไร มีการเชื่อมโยงรวมตัวเป็นการทำงานเป็นเครือข่ายร่วมกัน หรือเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างขบวนการที่ทำงานต่างกัน

๓. กระบวนการทำแผน เป็นการเปลี่ยนความสัมพันธ์ให้ชาวบ้านด้วยกันเอง และระหว่างชาวบ้านกับหน่วยงาน ซึ่งตรงนี้ถือเป็นสาระสำคัญมาก

และเพื่อให้กระบวนการขับเคลื่อนแผนชุมชนในพื้นที่ ในปี ๒๕๕๓-๒๕๕๔ ดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง มีความสอดคล้องในภาพรวมของกระทรวงมหาดไทย กระทรวงมหาดไทยจึงมีหนังสือ ด่วนที่สุด ที่ มท ๐๒๑๑.๓/๑๒๗๐ ลงวันที่ ๒๖ เมษายน ๒๕๕๓ กำหนดให้ทุกหน่วยในพื้นที่ บูรณาการการทำงานร่วมกัน โดยสำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย เป็นหน่วยงานกลางในการบูรณาการกรมการปกครอง เป็นหน่วยงานหลักในการทำความเข้าใจ และชักจูงแนวทางปฏิบัติในการบูรณาการจัดทำแผนพัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชน กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น เป็นหน่วยงานหลักในการสร้างความเข้าใจให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และกรมการพัฒนาชุมชน เป็นหน่วยงานหลักในการสนับสนุนข้อมูลสารสนเทศเพื่อการ

พัฒนา วิทยากรกระบวนการ และระบบรับรองมาตรฐานแผนชุมชน กรรมการพัฒนาชุมชน จึงได้จัดทำแนวทางให้กับเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน ได้ทำความเข้าใจและพิจารณาดำเนินการเพิ่มเติม ดังนี้

๑. การตรวจสอบคุณภาพแผนชุมชน และการสนับสนุนข้อมูลสารสนเทศเพื่อการพัฒนา

๑.๑ ให้เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนตรวจสอบแผนชุมชนที่ผ่านการประเมินคุณภาพแผนชุมชน ตามที่รายงานมา เพื่อให้มีความพร้อมในการสนับสนุน “แผนชุมชนคุณภาพระดับดีมาก” จำนวน ๕๔,๕๘๕ แผน/หมู่บ้าน แก่คณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) ที่จะนำไปจัดทำเป็นแผนพัฒนาหมู่บ้าน ในปี ๒๕๕๓-๒๕๕๔ โดยไม่ต้องจัดทำแผนชุมชนขึ้นใหม่

๑.๒ ให้เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนจัดเตรียมสรุปข้อมูล จปฐ./กช.๒ ค แผนชุมชนคุณภาพระดับดี จำนวน ๑๕,๙๑๙ แผน/หมู่บ้าน และแผนชุมชนคุณภาพระดับพอใช้ จำนวน ๒,๓๙๖ แผน/หมู่บ้าน ที่มีอยู่ และข้อมูลอื่นๆ ของหมู่บ้าน ในการสนับสนุนคณะกรรมการหมู่บ้าน/ชุมชน ใช้ประโยชน์ในการทบทวน ปรับปรุงหรือจัดทำขึ้นใหม่ ในหมู่บ้าน/ชุมชนที่ยังไม่มีการจัดทำแผนชุมชนมาก่อน เพื่อบูรณาการให้เป็นแผนพัฒนาหมู่บ้าน ปี ๒๕๕๓-๒๕๕๔

๒. การเป็นวิทยากรกระบวนการ

๒.๑ ให้เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนเข้าร่วมเพื่อเป็นวิทยากรกระบวนการในการจัดทำแผนชุมชน/หมู่บ้านใหม่ หรือทบทวน/ปรับปรุงแผนชุมชน รวมทั้งบูรณาการแผนพัฒนาหมู่บ้าน ในกรณีที่ทางชุมชน/หมู่บ้าน หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นร้องขอ

๒.๒ ให้เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนเข้าร่วมและสนับสนุนให้คณะทำงานส่งเสริม ศอช.ต.เป็นคณะทำงานบูรณาการแผนพัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชนระดับตำบล ที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ซึ่งจะเป็นองค์กรอำนวยการฯ) แต่งตั้งขึ้น เพื่อกำหนดการจัดทำกลไกการดำเนินงานและรูปแบบของแผนชุมชนให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

๒.๓ ให้เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนส่งเสริมและสนับสนุน ศอช.ต. เพื่อให้สามารถเป็นกลไกบูรณาการแผนชุมชนในระดับตำบล/เทศบาล โดยพัฒนาศักยภาพ/ให้ความรู้แก่คณะกรรมการ ศอช.ต. ในการบูรณาการแผนชุมชน รวมทั้งการเป็นวิทยากรกระบวนการ

๒.๔ ให้เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนพัฒนาศักยภาพให้ความรู้แก่ผู้นำชุมชน กลุ่มองค์กร และเครือข่าย ในเรื่องกระบวนการจัดทำแผนชุมชน และการเป็นวิทยากรกระบวนการ พร้อมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้นำชุมชน กลุ่มองค์กร และเครือข่าย เข้าเป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) ต่อไป

๓. ระบบการรับรองมาตรฐานแผนชุมชน

๓.๑ ให้เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนกระตุ้นให้ชุมชน สมัครเข้ารับการประเมินมาตรฐานแผนชุมชน (ตามเกณฑ์ ๕ ตัวชี้วัด) ให้มากขึ้น เพื่อให้หน่วยงานราชการ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้การยอมรับ เชื่อถือ และนำไปใช้ประโยชน์ในการประสานการบูรณาการ และมีประสิทธิภาพในการขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานต่างๆ ในทุกระดับ

๓.๒ ให้เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ผลการรับรองมาตรฐานแผนชุมชน เพื่อให้หน่วยงานราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานต่างๆ ได้รู้จักและนำไปใช้ประโยชน์

๓.๓ ให้เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนประสานหน่วยงานภาคีและกลไกการส่งเสริมกระบวนการ แผนชุมชนของจังหวัด เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพกระบวนการแผนชุมชนในหมู่บ้านที่ไม่ผ่านการประเมิน ได้มีการปรับปรุงพัฒนาคุณภาพแผนชุมชน เพื่อให้ผ่านการประเมินมาตรฐานแผนชุมชนต่อไป

ทั้งนี้ กรมการพัฒนาชุมชนเชื่อมั่นว่า การพัฒนาแผนชุมชน จะเป็นเครื่องมือที่ก่อให้เกิดประโยชน์ให้กับชุมชน และประชาชนในชุมชนได้ ดังนี้

๑. คนในชุมชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน
๒. คนในชุมชนได้เห็นข้อเด่น ข้อดี โอกาสและข้อจำกัดของชุมชนในการพัฒนาอย่างมีเป้าหมาย
๓. คนในชุมชนมีช่องทางในการแก้ไขปัญหาของชุมชนได้อย่างเหมาะสมและครอบคลุม
๔. คนในชุมชนสามารถกำหนดกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการของชุมชนและลงมือทำงานร่วมกันได้
๕. ทำให้คนในชุมชนสามารถคิดเป็นและกล้าที่จะตัดสินใจด้วยตนเองได้
๖. ชุมชนสามารถวางแผนจัดการกับทรัพยากรหรือทุนในชุมชนทั้งทุนบุคคลและทุนสังคม ที่มีอยู่ ได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพชุมชน

๗. คนในชุมชนสามารถรับผลประโยชน์ร่วมกันได้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียม
๘. ความร่วมมือกันของคนในชุมชนจะก่อให้เกิดทัศนคติที่ดี เอื้ออาทรต่อกันได้

๙. ปลุกฝังทัศนคติ ค่านิยมที่ดีให้กับลูกหลานและถ่ายทอดสืบต่อกันได้

๑๐. สามารถหาภาคีแนวร่วมในการทำงานเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเอง โดยเฉพาะภาคท้องถิ่น และภูมิภาค ได้อย่างประสานประโยชน์ร่วมกัน

ภาคผนวก

บรรณานุกรม

สำนักส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพชุมชน. แผนชุมชน. กรุงเทพฯ : ๒๕๔๘

สำนักส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพชุมชน. แผนชุมชน : การได้มาและใช้งานเพื่อชุมชน. กรุงเทพฯ : ๒๕๔๘

สำนักส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพชุมชน. แนวทางการพัฒนาคุณภาพแผนชุมชน. กรุงเทพฯ : ๒๕๕๐

ดร.ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์ มูลนิธิพลังนิเวศและชุมชน. จากประชาคมสู่การพัฒนาตำบลอย่างบูรณาการ. กรุงเทพฯ : ๒๕๕๓

กรมการพัฒนาชุมชน. คู่มือแผนชุมชน ปี ๒๕๕๑. กรุงเทพฯ : ๒๕๕๑

สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสกลนคร . แผนชุมชน . เอกสาร. กรุงเทพฯ : ๒๕๕๓

สำนักพัฒนาและส่งเสริมการบริหารราชการจังหวัด สป.มท. คู่มือ แนวทางการเชื่อมโยงแผนพัฒนาในระดับพื้นที่. กรุงเทพฯ : ๒๕๕๓

สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็ง. สรุปแนวทางการส่งเสริมกระบวนการแผนชุมชน. เอกสารอัดสำเนา. กรุงเทพฯ : ๒๕๕๓

สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็ง. การบูรณาการการขับเคลื่อนแผนชุมชน. เอกสาร PPT. กรุงเทพฯ : ๒๕๕๓

การขับเคลื่อนกระบวนการแผนชุมชน

ปีที่พิมพ์ ธันวาคม ๒๕๕๓

ขนาดหนังสือ ๒๕ หน้า จำนวน ๑๘,๐๐๐ เล่ม

จัดทำโดย

สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน

ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติ ๘๐ พรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๕๐

ชั้นที่ ๕ อาคาร B ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ ๑๐๒๑๐

โทร. ๐ ๒๑๔๑ ๖๑๐๕, ๐๒๑๔๑ ๖๑๕๗-๖๓ โทรสาร ๐ ๒๑๔๓ ๘๙๑๙

เว็บไซต์ www.cdd.go.th

ที่ปรึกษา

นายสุรชัย ชันอาสา

อธิบดีกรมการพัฒนาชุมชน

นางกอบแก้ว จันทร์ดี

รองอธิบดีกรมการพัฒนาชุมชน

นายสมชาย วิทย์ดำรงค์

ผู้อำนวยการสำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน

ผู้เรียบเรียง

นางศรีสุรินทร์ วัฒนรงค์อุปต์

หัวหน้ากลุ่มงานส่งเสริมการบริหารจัดการชุมชน

นางบุบผา เกิดรักษ์

กลุ่มงานส่งเสริมการบริหารจัดการชุมชน

นายสุทธิพร สมแก้ว

กลุ่มงานส่งเสริมการบริหารจัดการชุมชน

น.ส.ฐานิสร์ นันทพัฒนปรีชา

กลุ่มงานส่งเสริมการบริหารจัดการชุมชน

นายรังสรรค์ หังสนาวิน

กลุ่มงานส่งเสริมการบริหารจัดการชุมชน

นางระเบียบ จินดา

กลุ่มงานส่งเสริมการบริหารจัดการชุมชน

นายมรุต ภูมิมี่

กลุ่มงานส่งเสริมการบริหารจัดการชุมชน

“ทุกวันนี้ ประชาชนตัวเล็กๆ อย่างเรา แม้จะมีขีดความสามารถความตั้งใจ ถ้าเราเดินไปตัวเปล่า แล้วบอกใครเขาว่าเราอยากจะทำโน่นทำนี่เพื่อพี่น้องในชุมชน ขอเงินงบประมาณสนับสนุนด้วย ก็คงไม่มีใครเขาให้ง่ายๆ สิ่งแรกเราต้องพึ่งตน พึ่งพวกคนในชุมชนกันเองก่อน บางสิ่งบางอย่างที่เราคิดคนเดียวว่ามันยาก แต่พอได้พูดคุยแลกเปลี่ยนกัน มันกลับง่ายนิดเดียว ที่พวกเราจะร่วมด้วยช่วยกันทำ ช่วยกันแก้ไข ไม่ต้องไปพึ่งพาค้นภายนอกเลย จะมีบ้าง ใ้อ้ที่มันเหลือบ่าฝ่าแรงจริงๆ เราก็ร่วมกันทำเป็นแผนชุมชน แปลงแนวทางแก้ไขปัญหาเขียนเป็นกิจกรรม/โครงการ ว่า เราทำได้แค่นี้ อยากให้เขาร่วมด้วยช่วยแค่นั้น หรือว่าเราทำกันไม่ได้จริงๆ ขอให้เขามาช่วยทำให้ มันก็จะเป็นเรื่องมือ เป็นสิ่งที่บอกได้ว่าเราต้องการอะไร และหน่วยงานภายนอกเขาจะช่วยชุมชนเราได้อย่างไร”

